

«Сейфуллин оқулары – 18: «Жастар және ғылым – болашаққа көзқарас» халықаралық ғылыми - практикалық конференция материалдары = Материалы международной научно-практической конференции «Сейфуллинские чтения – 18: « Молодежь и наука – взгляд в будущее» - 2022.- Т.ІІ, Ч.ІІІ. – Б.213-217

ДАҒДАРЫСҚА ҚАРСЫ ШАРАЛАРДЫ, АНТИКОВИДТІК САЯСАТТЫ ЖӘНЕ ПАНДЕМИЯНЫҢ ӨТУІН ЕЛАРАЛЫҚ ТАЛДАУ

Жасбатырова А., 4 курс студенті

С.Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық университеті, Нұр-Сұлтан қ.

Коронавирустық пандемия денсаулық сақтау жүйесі үшін де, экономика үшін де бұрын-соңды болмаған сынақ болып табылды.

Әлем көптеген құлдыраудың куәсі болды. Олардың кейбіреулері жаһандық таралуы болды, ал кейбіреулері белгілі бір аймақпен шектелді. Мысалы, 1957-1958 жылдары Қытайда пайда болған азиялық тұмау жаһандық деңгейде болды және миллионнан астам адамның өліміне әкелді. Дәл осындай құрбан болған тағы бір пандемия 1968 жылғы Гонконг тұмауы болды. Алайда, Батыс Африкада пайда болған Эбола пандемиясы басқа вирустық инфекцияларға қарағанда тек сол аймаққа әсер етті.[1]

COVID-19 пандемиясынан туындаған экономикалық сілкініс сөзсіз 2008-2009 жылдардағы жаһандық қаржылық дағдарыспен салыстыруды тудырады:

- 2020 жылы экономикалық өсімнің баяулауы - 3,1% (алдыңғы "рекорд": 2009 жылы

-0,1%, қалған жылдары өсім тіркелген) бұл 2,4 трлн.долларды жоғалтумен тең;

- әлемдік экономикада жұмыспен қамтылғандар саны шамамен 3,2% - ға төмендеп, 100 млн.адамды құрады;

- әлемдегі 95 миллион адам кедейлік шегінен төмен өмір сүретіндердің санын толықтырды;

- әлемдік сауда көлемі 7,5% - ға қысқарды (ал ол 2001-20019 жылдары орта есеппен жылына 5,9% - ға өсіп отырған);

- барлық елдердің экономикаларын қолдауға арналған жалпы бюджеттік шығыстары шамамен 11 трлн.долларға жетті;

- мемлекеттік борыштың жиынтық шамасы әлемдік ЖІӨ-нің 84% - ынан 99% - ына дейін өсті.

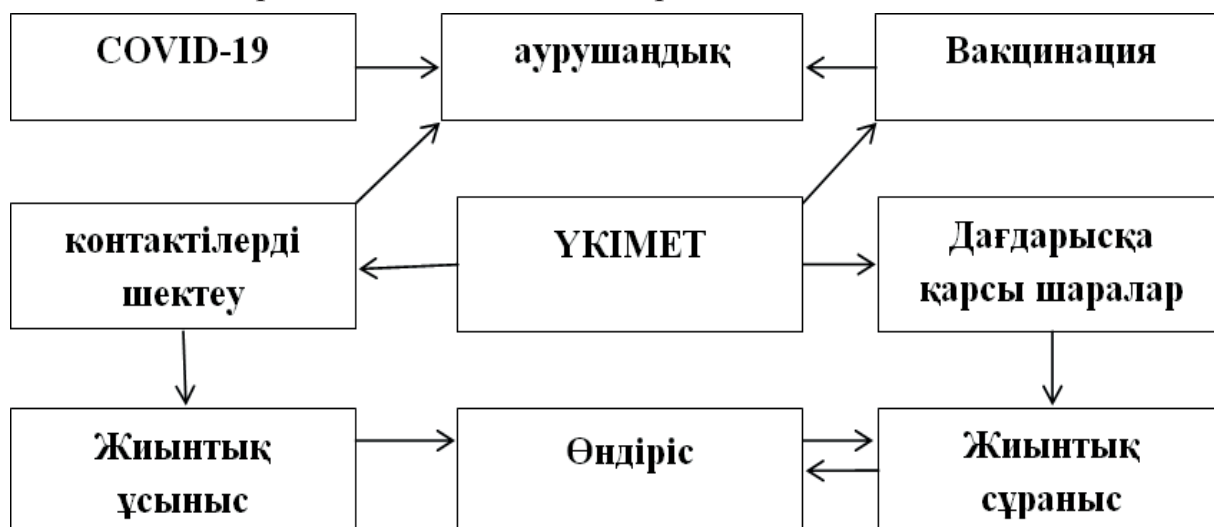
Әдеттегі дағдарыстардан айырмашылығы, пандемия неғұрлым күрделі экономикалық дағдарысты тудырды, оның аясында кейбір секторларда өндіріс шектеулі ұсыныспен, ал басқаларында жеткіліксіз сұраныспен шектеледі. Осыған байланысты жеке сұранысты мемлекетпен алмастыру арқылы экономиканы қолдаудың дәстүрлі әдістерінің әрекеті күрт әлсірейді.

Экономиканы фискалдық қолдаудың әртүрлі әдістерінің тиімділігінің айырмашылығының көрінісі: «базалық табысты» бөлудің оң әсері жұмысынан айрылған азаматтарға бюджет қаражатын мақсатты бөлуге қарағанда 6 есе төмен. Экономиканы қолдаудың тағы бір тиімді тәсілі-жұмыс берушілердің

жұмыс орындарын сақтап қалуына несие бөлу.

COVID-19 пандемиясы үкіметтердің көптеген саяси шараларын тудырды. Бұл шараларға жабу және тежеу арқылы бақылау әрекеттері (мысалы, әлеуметтік алыстату немесе оқшаулау нысандары), контактілерді бақылау, тестілеу және маска кию сияқты денсаулыққа бағытталған шаралар, пандемияның салдарын жою және оған қарсы әрекет ету үшін экономикалық қолдау саясаты және 2021 жылдан бастап – вакцинацияға басымдық және ынталандыру саясаты кіреді.

1- Суретте COVID-19 пандемиясы жағдайында үкіметтің шаралары мен өндірістің негізгі байланыстары сипатталған.

Сурет 1 - COVID-19 пандемиясы жағдайында үкіметтің шараларымен өндірістің негізгі байланыстары

COVID-19 - бұл әлемнің көптеген елдеріне әсер еткен індет. Бірақ бұл әсерлердің ауқымы елдер арасында айтарлықтай ерекшеленеді - олардың кейбіреулері аурудың таралуын сәтті шектеп, оның салдарын болдырмады.

Кейбір елдердің басқаларға қарағанда қатты зардап шегуінің көптеген себептері бар. Мемлекеттік саясаттың жауаптарындағы айырмашылықтар кейбір айырмашылықтарды түсіндіруі мүмкін. Індетке қарсы қандай саясат тиімді болуы мүмкін екенін түсіну үшін, әсіресе елдер шектеулерді жеңілдетуге көшкенде, бүкіл әлемде жауап беру мерзімі мен қатаңдығы туралы жақсы мәліметтер жиынтығы болуы қажет.

Мұндай зерттеу үкіметтің коронавирусқа қарсы Оксфорд трекерінен (OxCGRT) алынды. Бұл ресурсты Оксфорд университетіндегі Блаватник атындағы Мемлекеттік басқару мектебінің зерттеушілері: Томас Хейл, Анна Петерик, Беатрис Кирой, Ноам Энгрис, Тоби Филлипс және Сэмюэл Вебстер жариялайды. [2]

Трекер әлемнің түкпір-түкпірінен жүзден астам студенттер мен Оксфорд университетінің қызметкерлерінен құралған ашық көздерден жиналған

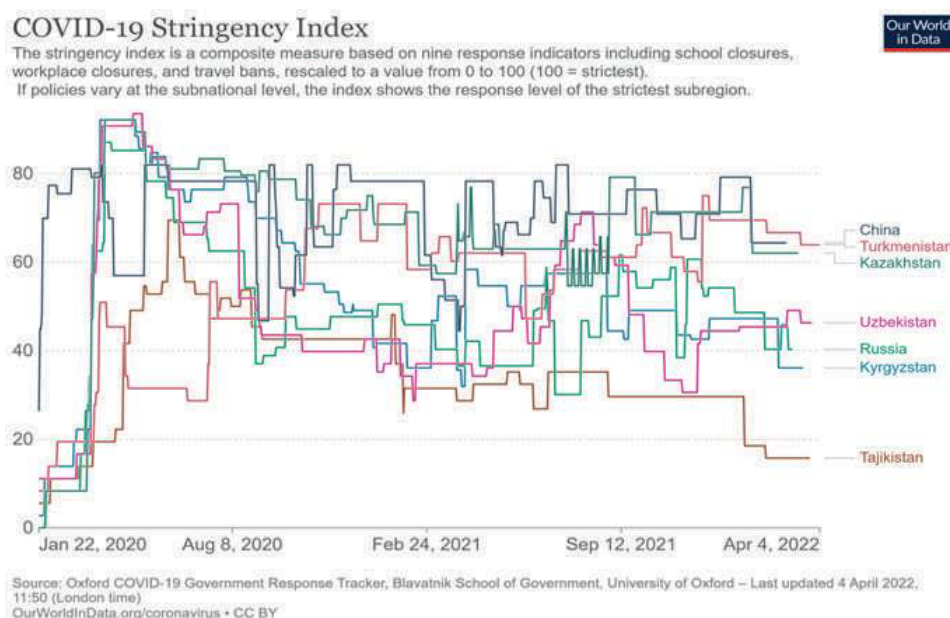
деректерді ұсынады, ол үнемі жаңартылып отыратын, қолдануға ыңғайлы және саясат шаралары туралы салыстырмалы ақпараттың қажеттілігін қанағаттандырады. 2020 жылдың 1 қаңтарынан бастап деректер 180-ден астам ел үшін жабу және тежеу, денсаулық сақтау және экономикалық саясатқа, сондай-ақ бірнеше елдің ішкі ұлттық юрисдикцияларына қатысты мемлекеттік саясатты көрсетеді.

ОхСГРТ Үкіметтің әрекет етуінің 17 көрсеткіші бойынша қоғамдық ақпаратты жинайды, оның ішінде тежеу және жабу саясаты (мысалы, мектептерді жабу және қозғалысты шектеу); экономикалық саясат; және денсаулық сақтау жүйесінің саясаты (мысалы, тестілеу режимдері).

Біз сол трекерді қолданып, Ресей, Қытай, Өзбекстан, Қырғызстан, Тәжікстан және Түрікменстан сияқты Қазақстанға аумақтық көршілес елдер бойынша деректерді зерттедік. Ұсынылған деректер тікелей жобадан алынады, бұл диаграммалар жауаптарды бақылау құралының соңғы нұсқасы негізінде үнемі жаңартылып отырады. ОхСГРТ - бұл нақты уақыттағы деректерді жинаудың тұрақты жобасы.

Үкіметтің қаттылығы келесі индикатормен бағаланады: қатаңдық индексі - 0-ден 100-ге дейін (100 = ең қатаң) дейін масштабтаумен мектептердің жабылуын қоса алғанда, жұмыс орындары мен саяхаттарға тыйым салу сияқты тоғыз жауап индикаторына негізделген құрама шара. Егер саясат субұлттық деңгейде өзгеше болса, индекс ең қатаң субрегионның жауап деңгейін көрсетеді.[3]

2-суретте 2020 жылғы қаңтар мен 2022 жылғы сәуір аралығында таңдалған елдер Үкіметінің қаттылық индексінің диаграммасы көрсетілген.

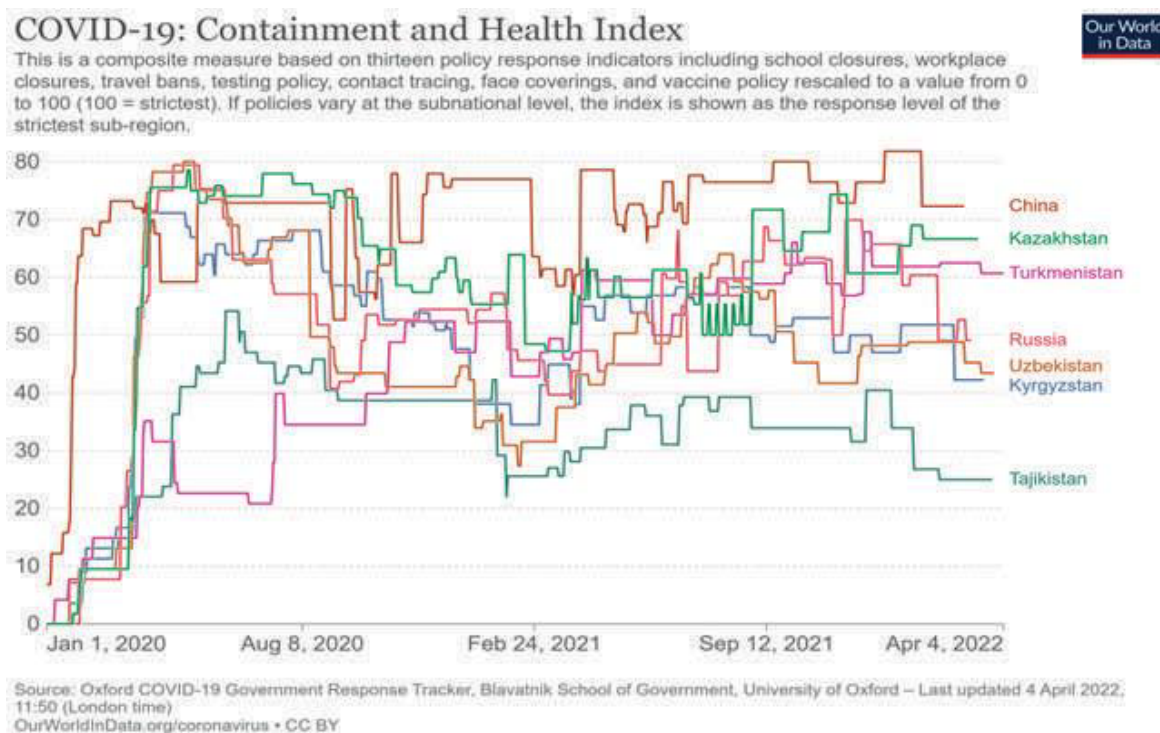
Сурет 2 - COVID-19: Қатаңдық индексі

Келесі көрсеткіш - тежеу және денсаулық индексі. Бұл 0-ден 100-ге дейін (100 = ең қатаң) есептелген мектептерді жабу, жұмыс орындарын жабу, жол жүруге тыйым салу, тестілеу саясаты, контактілерді іздеу, бет маскалары және вакцинация саясаты сияқты он үш саясатқа жауап беру индикаторларына

негізделген құрама шара.

Диаграммадан байқағанымыздай, Қазақстан үшін қатаңдық индексінің максималды мәні 92,13-ті 2020 жылдың сәуір айында тіркелген. Салыстырылып отырған елдердің үкіметтерінің қабылдаған шараларының қатаңдық индексінің ең жоғары 93,52 мәні 2020 жылы мамыр айында Өзбекстанда тіркелген. Жалпы қатаңдық индексінің мәні салыстырмалы түрде төмен болған экономикаларға Тәжікстан және Қырғызстанды атықуға болады.

3- суретте тежеу және денсаулық индексінің диаграммасы көрсетілген.[3]

Сурет 3 - COVID-19: Тежеу және денсаулық индексі

Индекстің ең жоғарғы мәні Қазақстан үшін 2020 жылдың шілде айында 77,98 болған. Салыстырылып отырған елдер ішіндегі ең жоғарғы мәні 81,85 Қытайда 2022 жылдың қаңтар айында тіркелген болса, шектеулердің қолайлысы Тәжікстанда болғанын көреміз. Үкіметтің іскерлік белсенділікке, қозғалысқа, шекаралардың жабылуына және бизнестің жабылуына қатысты шектеу шараларын қатаңдату әр түрлі елдерге үлкен

экономикалық зиян келтіретіні анық, ал пандемия жағдайы ұзаққа созылуы мүмкін [4].

Ешкім жаһандық пандемияның барлық ықтимал қауіптері мен салдарын, саяси және экономикалық шаралардың әсерін, сондай-ақ адамдардың реакциясын нақты болжай алмайды[5].

COVID-19 пандемиясының әлемдік экономикаға әсер етуі мүмкін үш негізгі арнасы бар: сұраныс, ұсыныс және сенім. Вирустың таралуын болдырмау үшін қатаң шектеу шаралары, мысалы, жол жүру шектеулері, шекаралардың жабылуы, өнеркәсіптік кәсіпорындардың жабылуы және қызмет көрсету компанияларының жұмысын тоқтата тұру жаһандық

жеткізілім тізбегін бұзды. Халықтың оқшаулануына, жұмыстан босатылуына, қозғалысқа шектеулерге, мектептердің жабылуына және туризм мен ойын-сауық секторындағы құлдырауға байланысты сұраныстың төмендеуі сөзсіз. Жоғарыда айтылғандардың бәрі тұтынушылардың сеніміне де, өндірушілердің сеніміне де теріс әсер ететін белгісіздік атмосферасын тудырады. Нәтижесінде тұтынушылар тауарлар мен қызметтерді тұтынуды кейінге қалдырады немесе азайтады. Сондай-ақ, өндірушілер жаңа инвестицияларды кейінге қалдырады, қысқартады немесе қабылдамайды[6].

Саяси деңгейде пандемияның таралуын қысқартудың медициналық хаттамасын іске асыру бойынша барлық елдердің үйлестірілген іс-қимылы, сондай-ақ экономиканы қалпына келтіруді жеделдету үшін өндірістік секторды қолдауға бағытталған фискалдық шаралар қажет болады. Бұл тұтынушыларды қолдау, сатып алу қабілетін қалпына келтіру және бизнеске көмек көрсету үшін қосымша шаралар қабылдауды талап етеді. Кредит ресурстарына қолжетімділікті кеңейту және инвестициялық белсенділікті ынталандыру мақсатында орталық банктердің есеп мөлшерлемесін төмендетуі (АҚШ тәжірибесін назарға ала отырып) осындай шаралар ретінде әрекет етуі мүмкін. Тағы бір шара бизнес пен халыққа салық жүктемесін азайту болуы мүмкін.[1]

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. Дробот Е.В. Мировая экономика в условиях пандемии COVID-19: итоги 2020 года и перспективы восстановления [Текст] // Экономические отношения. – 2020. – Том 10. – № 4. – С. 937-960.

2. A global panel database of pandemic policies (Oxford COVID-19 Government Response Tracker) [Text] Thomas Hale, Noam Angrist, Rafael Goldszmidt//only monthly journal/ Nature Human Behaviour.- 2021. – Vol. 5, – P. 529–538. – ISSN 2397-3374.

3. COVID-19 Stringency Index (ourworldindata.org)

4. Baker S. R., et al. The unprecedented stock market reaction to COVID-19 // The Review of Asset Pricing Studies. – 2020. – p. raaa008. – doi: 10.1093/rapstu/raaa008.

5. Wagner A. F. What the stock market tells us about the post-COVID-19 world // Nature Human Behaviour,. – 2020. – № 4(5). – p. 440–441.

6. Boone L. Tackling the fallout from COVID-19. Economics in the Time of COVID-19. /

R. Baldwin and B. Weder di Mauro (eds). – London, CEPR Press, 2020

Ғылыми жетекшісі: э.ғ.к., қауымд. профессор м.а. Кунафина Г.Т.